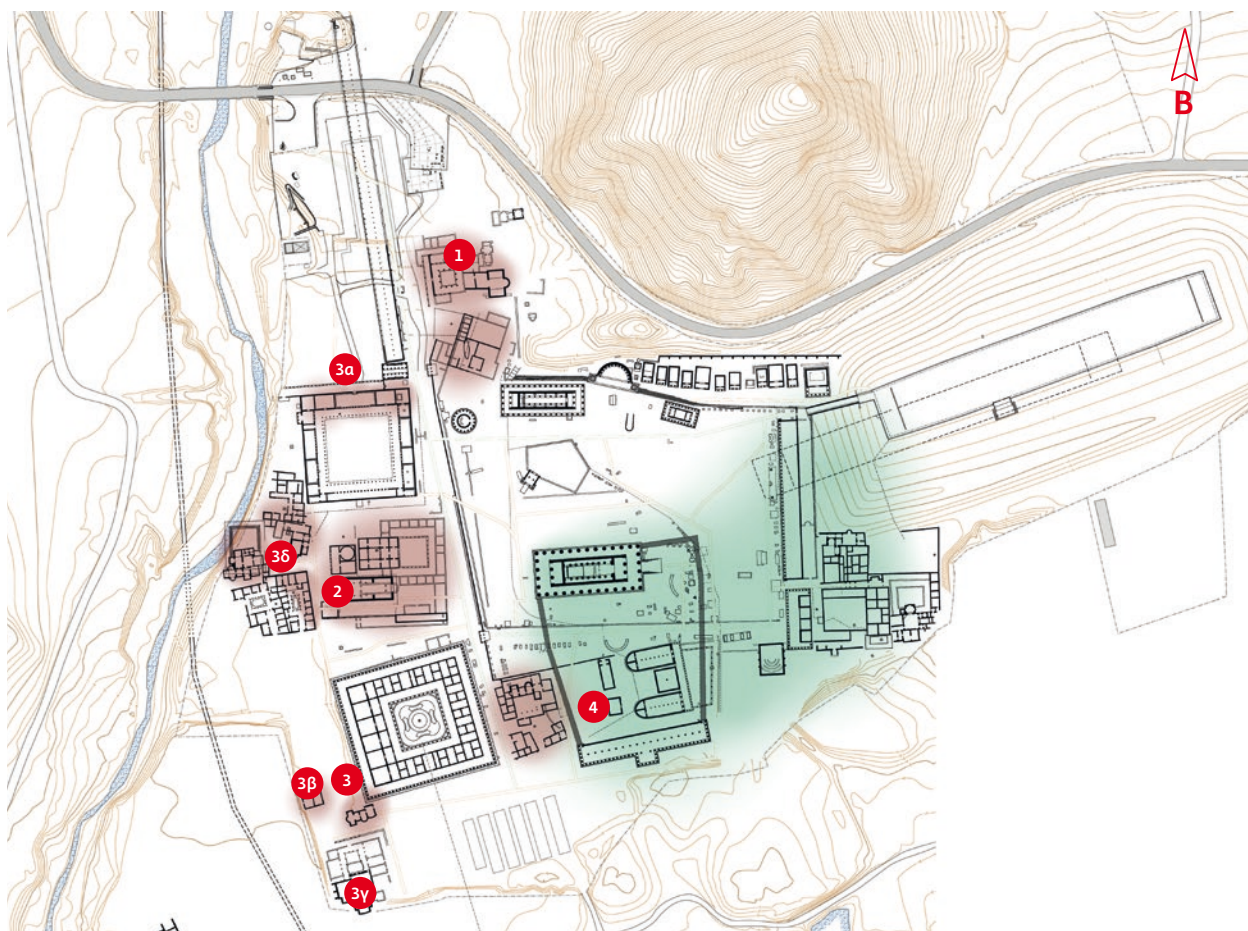

Λεωνιδαίου, οι ονομαζόμενες Θέρμες Λεωνιδαίου (3γ), στις οποίες προστέθηκε τον 5ο αι. μ.Χ. ένας ληνός και διαμορφώθηκαν κατάλληλα διάφοροι χώροι, προσθήκες στις Νότιες Θέρμες και τα κτίρια νότια από αυτές. Με την ανέγερση της εκκλησίας ξεκίνησαν και οι ταφές, ενώ στο κεντρικό τμήμα του ιερού κατασκευάστηκε μικρό αμυντικό οχυρό. Οι οικίες της α' φάσης του οικισμού συνδύαζαν χώρους καθιστικού και εργασίας υπό την ίδια στέγη και αποτελούνταν συνήθως από αρκετά και μεγάλα δωμάτια.

Β' φάση (μέσα 6ου-αρχές 7ου αι. μ.Χ.): Ο οικισμός της β' φάσης που είχε κέντρο τον χώρο ανατολικά και νοτιοανατολικά του ναού του Διός αλλά κάλυπτε όλη την έκταση του ιερού αποτελούνταν από πυκνά τοποθετημένα συγκροτήματα οικιών αναπτυγμένα κατά μήκος στενών παρόδων. Στην κατασκευή των οικιών είχε ενσωματωθεί μεγάλο μέρος των αετωματικών γλυπτών του ναού του Διός, ενώ τοίχοι τους περνούσαν πάνω από τμήματα του αμυντικού τείχους. Για πρώτη φορά σε αυτή την εποχή κτίστηκαν τάφοι και οικίες στον χώρο της πρώην Άλτεως. Τα κτίρια του οικισμού της β' φάσης χαρακτηρίζε μία χωρική σχέδιο οικοδόμηση και η απώλεια ουσιαστικών στοιχείων της αρχαίας κατασκευαστικής τεχνικής. Διαφορετικό ήταν επίσης το υλικό κατασκευής. Οι διαστάσεις των οικιών ήταν κατά κύριο λόγο μικρότερες, ενώ εσωτερικά ήταν χωρισμένες σε μικρούς χώρους. Παράδειγμα σπιτιού της περιόδου είναι η λεγόμενη «Οικία της Ύστερης Αρχαιότητας» (3δ) του β' μισού του 6ου αι. μ.Χ., κτισμένη δυτικά της εκκλησίας. Η χρήση αρκετών κτισμάτων της α' φάσης συνεχίστηκε και στη β', ενώ η εκκλησία επισκευάστηκε.

Αμυντικό τείχος (4)

Στο α' μισό του 6ου αι. μ.Χ., στον χώρο του ιερού, κτίστηκε ένα ισχυρό τραπεζιόσχημο τείχος πάχους τριών μέτρων, κατασκευασμένο βιαστικά από βάρθρα αγαμάτων και πλήθος αρχιτεκτονικών μελών παλαιότερων κτιρίων. Τη βόρεια πλευρά του αποτελούσε ως επί το πλείστον ο ναός του Διός, τη νότια η Νότια Στοά, ενώ οι δύο άλλες πλευρές του σχημάτιζαν δύο σκέλη που κατέληγαν στα αντίστοιχα άκρα της Νότιας Στοάς. Η μικρή αυτή οχύρωση αποτελούσε μια στρατιωτική βάση για αυτούς που θα προστάτευαν τα γειτονικά δυτικά όρια της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Το τείχος σωζόταν στις αρχές του 20ού αιώνα σε ύψος τεσσάρων μέτρων, κατεδαφίστηκε όμως κατά τη διάρκεια των ανασκαφών που ακολούθησαν προκειμένου να εξαχθούν τα κτισμένα αρχαία γλυπτά, οι επιγραφές και τα αρχιτεκτονικά μέλη και σήμερα διακρίνονται μόνο τα κατάλοιπα ενός πύργου του.

Εικόνα εξωφύλλου: Χάραγμα ιχθύος σε οικία του 6ου αι. μ.Χ. (αρχείο ΓΑΙ).

Κάτοψη: Τοπογραφικός χάρτης του Ιερού της Ολυμπίας με σημειωμένη τη θέση της α' (κόκκινο) και β' (πράσινο) φάσης του βυζαντινού οικισμού και τις στάσεις της περιήγησης. Επεξεργασία υποβάθρου κάτοψης: Παρθενόνη Χρυσανθοπούλου, αρχιτέκτων – μηχανικός MSc, MBA.

- 1 Βόρειο κτίριο
- 2 Εκκλησία
- 3α Σπίτι του 5ου αι. μ.Χ. με πατητήρι, που βρισκόταν στον χώρο μεταξύ του προπύλου του Γυμνασίου και της Παλαίστρας
- 3β Οικία από σπόλια
- 3γ Θέρμες Λεωνιδαίου
- 3δ Οικία της Ύστερης Αρχαιότητας
- 4 Αμυντικό τείχος

Για να περιηγηθείτε στον χώρο μπορείτε να χρησιμοποιήσετε το διάγραμμα. Για να ακούσετε ή να κατεβάσετε το αρχείο της ηχητικής ξενάγησης σκανάρετε με το κινητό σας το QR code που βρίσκεται αριστερά ή πληκτρολογήστε τον σύνδεσμο: https://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2023/11/Byzantin_h_Olympia.mp3

* Οι φωτογραφίες προέρχονται από το αρχείο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ηλείας, εκτός και αν δηλώνεται διαφορετικά.

Μικρός ΟΔΗΓΟΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ @ τέχνες | Δεκέμβριος 2023 | Ν° 143

www.archaiologia.gr

**ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ
ΟΛΥΜΠΙΑ**
Τώνια Μουρτζίνη
Αθανασία Ράλλη

Στον χώρο του ιερού της Ολυμπίας κατά την Ύστερη Αρχαιότητα και μετά την παύση των Αγώνων και της λατρείας προς τιμήν του Διός εγκαταστάθηκε και αναπτύχθηκε ένας σημαντικός για τα δεδομένα της εποχής χριστιανικός οικισμός. Στην εξέλιξη του διακρίνονται δύο φάσεις. Η α΄ φάση χρονολογείται από τα μέσα του 5ου έως τα μέσα του 6ου αι. μ.Χ. Κατά τη διάρκειά της ο οικισμός αναπτύχθηκε δυτικά του χώρου της Άλτεις, σε ημικυκλική διάταξη και με κέντρο το πλέον σημαντικό κτίριό του, την εκκλησία, που εγκαθιδρύθηκε επί του πρώην εργαστηρίου του Φειδία. Την προστασία του ανέλαβε μία φρουρά, η οποία οικοδόμησε ένα μικρό αμυντικό οχυρό στο κέντρο του ιερού. Το τέλος της α΄ φάσης όρισε η καταστροφή, ίσως από τον σεισμό του 551 μ.Χ., του ναού του Διός, του αμυντικού τείχους, της εκκλησίας και πολλών άλλων κτιρίων.

Μετά την καταστροφή του ναού του Διός, ένας νέος οικισμός δημιουργήθηκε στον χώρο του αρχαίου ιερού με κέντρο αυτή τη φορά τον χώρο στα ανατολικά του. Η συνεχιζόμενη χρήση αρκετών κτισμάτων και της εκκλησίας φανερώνει ότι ο δεύτερος αυτός οικισμός δημιουργήθηκε σε μικρό χρονικό διάστημα μετά την εγκατάλειψη του πρώτου και από τον ίδιο πληθυσμό. Ο νέος οικισμός εμφάνιζε σημαντικές διαφορές, τόσο ως προς τη διαμόρφωση της κάτοψης των οικιών και την τεχνική οικοδόμησής τους, όσο και ως προς τη γενική δομή του (θέση – τρόπος ανάπτυξης) και τη χωροθέτηση των τάφων του. Εγκαταλείφθηκε το αργότερο στον πρώιμο 7ο αι. μ.Χ. εξαιτίας μιας εξωτερικής απειλής.

Αμέσως μετά την εγκατάλειψή του, Σλάβοι κατέλαβαν την περιοχή. Το νεκροταφείο των καύσεών τους αποκαλύφθηκε κατά τη διάρκεια της κατασκευής του Νέου Μουσείου Ολυμπίας βορειώς του Κρονίου λόφου. Η κατάληψη του χώρου από τους Σλάβους ξεκίνησε στο β΄ τέταρτο του 7ου αι. μ.Χ. και διήρκεσε μέχρι τουλάχιστον τον ύστερο 8ο αι. μ.Χ. Η σλαβική κατάκτηση σήμανε άμεσα —αν και όχι βίαια— το τέλος της Ύστερης Αρχαιότητας για την Ολυμπία.

Βόρειο κτίριο (1)

Το πρώτο κτίσμα με χρήση στους χρόνους της Ύστερης Αρχαιότητας που συναντά ο επισκέπτης είναι ένα κτιριακό συγκρότημα της Ρωμαϊκής περιόδου στα βόρεια του Πρυτανείου. Το αρχικό συγκρότημα ήταν ένα καπηλειό που καταστράφηκε πιθανώς από τον σεισμό του 280/282 μ.Χ. Κατά την α΄ φάση του χριστιανικού οικισμού, πάνω από τη βορειοδυτική γωνία του περιστυλίου του ρωμαϊκού κτιρίου κτίστηκε ένα ορθογώνιο οικοδόμημα, ενώ τμήμα του αρχαίου συγκροτήματος μετασκευάστηκε για να φιλοξενήσει αγροτικές και εργαστηριακές χρήσεις.

01

02

03

04

- 01 Η εκκλησία του βυζαντινού οικισμού της Ολυμπίας κτισμένη επί του πρώην εργαστηρίου του Φειδία. Άποψη από βορειοανατολικά.
- 02 Αγγείο από τάφο του βυζαντινού οικισμού.
- 03 Μήτρα λύχνου του 6ου αι. μ.Χ. από την περιοχή του βόρειου κτιρίου.
- 04 Κοσμήματα από τάφους του βυζαντινού οικισμού.

Εκκλησία (2)

Το επόμενο και πλέον χαρακτηριστικό κτίριο της περιόδου είναι η εκκλησία, η οποία ανήκει στα πρωτεύοντα οικοδομικά μέτρα για να δοθεί στον τόπο ένας σαφής χριστιανικός χαρακτήρας και στον πληθυσμό του οικισμού ένα κέντρο. Η εκκλησία της Ολυμπίας ήταν ένας σχετικά ευρύχωρος για τα δεδομένα του οικισμού ναός. Αποτελείτο από κυρίως ναό, νάρθηκα και αίθριο με τετράπλευρο πρόπυλο και πλευρικά βοηθητικά δωμάτια στα δυτικά. Ο κυρίως ναός ανήκε στον τύπο της τρίκλιτης ξυλόστεγης παλαιοχριστιανικής βασιλικής. Η εκκλησία είχε ημικυκλική αψίδα με κτιστή τράπεζα, σύνθρονο και υπερυψωμένο επισκοπικό θρόνο στο κέντρο, που διαχωρίζονταν με μαρμάρινο φράγμα πρεσβυτερίου αποτελούμενο από τέσσερα διάτρητα μαρμάρινα θωράκια από τον κυρίως ναό, όπου βρισκόταν ο άμβωνας. Μαρμάρινα σπόλια από παλαιότερα κτίσματα του ιερού χρησιμοποιήθηκαν στην κατασκευή της. Το δάπεδο του μεσαίου κλίτους του κυρίως ναού ήταν στρωμένο με μεγάλες μαρμάρινες πλάκες σε β΄ χρήση, μεταξύ των οποίων είχαν τοποθετηθεί και δύο αναθηματικές επιγραφές. Η βασιλική της Ολυμπίας κατασκευάστηκε το νωρίτερο στα μέσα του 5ου αι. μ.Χ. Ο καταστροφικός σεισμός του 551 μ.Χ. φαίνεται ότι προκάλεσε ζημιές και στην εκκλησία, η οποία επισκευάστηκε την περίοδο της β΄ φάσης του οικισμού αλλά σε μικρότερη κλίμακα, περιοριζόμενη στο ανατολικό τμήμα του κεντρικού κλίτους και στον διαχωριζόμενο με φράγμα χώρο του πρεσβυτερίου.

Οικισμός (3)

Α΄ φάση (μέσα 5ου—μέσα 6ου αι. μ.Χ.): Τον οικισμό της α΄ φάσης που αναπτύχθηκε δυτικά της Άλτεις και γύρω από την εκκλησία χαρακτήριζε η ύπαρξη αραιά τοποθετημένων και σχετικά μεγάλων ανεξάρτητων οικιών, ενδεχομένως κρατικών κτιρίων. Σε αυτόν ανήκαν μετασκευές υπάρχοντων κτισμάτων αλλά και πλήρως νεόκτιστα οικοδομήματα, στα οποία χρησιμοποιήθηκε κυρίως οικοδομικό υλικό από παλαιότερα κτίρια. Στον οικισμό της α΄ φάσης εντάσσονται τα εποικοδομήματα στο βόρειο κτίριο και στο Πρυτανείο, οι χώροι μπροστά από την ανατολική στοά του Γυμνασίου, κτίριο μεταξύ του προπύλου του Γυμνασίου και της Παλαιόστρας (διαστάσεων 20x6 μ.) με εμπορική και εργαστηριακή χρήση που δεν σώζεται (3α), μετέπειτα χρήσεις του Θεηκολεώνα, η οικία με την περίστυλη αυλή, οι Θέρμες του Κλαδέου, η Οικία από σπόλια (3β), οι επιβλητικές διαστάσεις της οποίας (12,5x13,5 μ.) σε συνδυασμό με την ποιότητα κατασκευής και την κατανομή των χώρων της παραπέμπουν σε αντιπροσωπευτικά οικοδομικά έργα στρατιωτικής ή εκκλησιαστικής χρήσης, η νοτιοδυτική γωνία του